

4ይ ክፋል

መምህር ነጻረኣብ ኣዛዚ

ንሓምድ እድሪስ ዓዋተ ሰውራ ክጅምር ኣብ ምድራኽ ዓቢ ተራ ዝተጸወተ፡ ሰይድና መሓመድ ሸኽ ዳውድ፡ ብዛዕባ ቃልሲ ንናጽነት ኣብ ምዕራባዊ መታሕት ጎስጓስ ከካይድ ዝጀመረ፡ ካብ ድሮ ምጅማር ሰውራ እዩ። ሓምድ ንሰውራ ምስ ወጸ ድማ፡ ዓዲ-ዓዲ እናዞረ፡-“ምስጢር ዓቅቡ፡ ነዞም በረኻ ወጺኦም ዝቃለሱ ዘለዉ ናብይዎም፡ ካብ ጸላኢ ስተርዎም፡ ነፍሲ-ወከፍ ስድራ ሓንቲ ቕርሺ ንወርሒ ተዋጽኦ፡ ዘለዎውን ዓቕማ ትሓግዝ፡ ኣጅኹም ብረት ክመጸናዮ...ሎሚ 999 ካብ ህዝቢ ኤርትራ ናብ ቃልሲ ወጺኦም ኣለዉ። 1000 ክመልኡ ሓደ ጥራሕ ተሪፉ ኣሎ። ንሱኽ መን ኮን ይኸውን?” እናበለ ብሓይሊ ይጉስጉስ ነበረ። ኣብ መጽሓፍ ታሪኽ ሓምድ እድሪስ ዓዋተ ተዘንትዩ ከም ንረኽቦ፡ ሰይድና መሓመድ ሸኽ ዳውድ “ንምንታይ ናብ ጎልጅን ገርሰትን ትኸይድ ኔርካ፤ ሸፍታ ዘበገስካ ንስኻ ኢኻ። ንስኻ ኢኻ ቅተሉ፡ ሕረዱ ትብል ዘለኻ” ተባሂሉ ብመንግስቲ ተመርሚሩ ኣብ መጨረሻታ ካብ ኣቕርዶት ሃዲሙ ሱዳን ክሳብ ዝኣቱ ኣብ ማሕዩር ናይ ገዛ ነበረ። ሰይድና ብዝነበሮ ተሰማዕነት ሰውራ ህዝቢ ሰውራኡ ንኸድግፍ ጎስጓስ እናገበረ፡ ካብ ደገ ዝመጽእ ሓገዝ ኣብ ዘይነበረሉ፡ ጥሪቱ ብምውፋይ ንሱ ናብ ድኸነት ወሪዱ ንሰውራ እግሪ ዘትከለ

ሐርበኛዎቹ። አብነት ናይቶም ንቐዳሞት ተጋደልቲ ስንቂ ዘቐብሉዎምን ዝኣልዩዎምን ከኣ ነበረ። ብድሕሪቲ ኣብ ኦማል ዝተፈጸመ ውግእ፡ ብዙሓት ካብ ጀምዓት ሓምድ፡ ነቲ ህይወት ክጸወሩዎ ስለዘይከኣሉ፡ ምስ ጸላኢ ዝዳረግ ዓይነት ኣጽዋር እውን ስለዘይነበሮም፡ ነቲ ውልደ ቃልሲ ጠንጢኖም እዮም። ፋሕ-ፋሕ ምስ በዝሐ፡ ሓምድ፡ ሁመድ ዶሐን፡ ኣድም ኣቡሓሊማን እውን ኣበይ ከምዝኣተዉ ይፍለጥ ኣይነበረን። ካብ ከሰላ 11 ሓደስቲ ተሰለፍቲ ሓዙ ሳዋ ዝኣተዉ ኣደም ግንድፍል ንበዓል ሓምድ ክረኽቦም ኣይከኣለን። በዚ ድማ ብዘይካ ኣልኣሚን ሓሰባላ፡ ኣድም ኣኑርን፡ ሓደ ራብዓዮምን ካልኣት ብጾቱ ኩሎም ንከሰላ ተመልሱ። ግንድፍል ግን ነታ ብሸሞንተ ጅነ ኣብ ሳዋ ዝዓደጋ ጨዳድ ዝሻምብቆኣ ኣቡ-ኻምሳ ዓጢቐ፡ ምስ ሰለስቲኦም ብጾቱ፡ ፈቐዶ በረኻ ኮለል እናበለ ኣብ መወዳእታ ንከራር ኣድም ረኽቦ። ጽንሕ ኢሎም እቲ ድሕሪ ውግእ ኣዳል ደሃይ ኣጥፊኡ ኣብ ኅቦታት ኣልገዴን ዝጸንሐ ኢብራሂም መሓመድ ዓሊ ተጸንቢርዎም ሽዱሽተ ኮኑ። ኣብቲ ግዜቲ ኣብ ሲቪላዊ ህይወት ዝነበረ ሁመድ ኤራ፡ ብዝነበሮ ትብዓትን ቆራጽነትን ንዝሃደመ ኣተባቢዑ፡ ሓድሽ ንዝሰለፍ ሞራል ኣስኒቐ፡ ኣብ ውሑስ ቦታ ብምጽናሕ ናብ በዓል ግንድፍል ይወስዶም ስለዝነበረ፡ ጉጅለ ግንድፍል ናብ ሓያል ጋንታ ተቐየረት። ክሳብ ምስ ሓምድ ዝራኸቡ ኣብ ከባቢ ሃደምደሚ ክጸንሑ ተሰማሚዖም ድማ ንኢብራሂም መሓመድ ዓሊ መራሒ ገበሩዎ። እንተኾነ ኢብራሂም መሓመድ ዓሊ ጸላኢ ኣብ ዘይኣትዎን ዘይበጽሑን ኅቦ ሾኩሩባ ንኺድ ስለዝበሎም፡ እታ ጉጅለ ኣብ ክልተ ተሸፍለት። ኣብታ ግንድፍል ዝነበራ፡ ካብበዓል ኢብራሂም ዝተረፈት ጉጅለ ካብ 11 ሰባት ሓሙሽተ ጥራሕ ብረት ነበሮም። ብኸምዚ ድማ እቶም ተጋደልቲ ጉጅለ ሓምድ፡ ጉጅለ ኢብራሂም፡ ጉጅለ ግንድፍል ኮይኖም ናብ ሰለስተ ተፈናጨሉ።

ውግእ ኦማል ካብቲ ዝቐደመ ዝያዳ ምብትታን ዘኸተለ፡ መስዋእቲ ዝተሸፍሎ ውግእዮ። ንሞራል ጸላኢ ክብ ኣቢሉ ንዝያዳ ዳህሳስ ዝደፍኦ ፍጻመ ድማ ነበረ። ሓሰውቲ ገርገሩ። ተጋደልቲ ኣሸንጻይዶ ካብ ሰላማዊ ሰብ፡ ነነው ካብ ዝብል ገረብ እውን ሰግኡ። ኩሉ ፍጡር ተፈሪሑ። ነብስኻ ንምድሓን ድሕሪኻ ሓሉን ጉዕዞ ብለይትን ጥራይ ኮይኑ። ህልም ይብሉ፡ ከም ደቂ ሕድርትና ህጣሞም ኣጥፊኦም ይስወሩ። ድሕሪ ግዜ ሓምድ፡ ብዛዕባታ ካብ ኢብራሂም መሓመድ ዓሊ ዝተረፈት ኣብ ሓንታላ ዝነበረት ጉጅለ ደሃይ ረኺቡ ሻውዓይ ርእሱ ብለይቲ ካብ ዓድ-ሓለንጋይ ናብ ሓንታላ ኣምርሐ። ሽዑ እታ ጉጅለ ኣብ ተሸኪል ከላ ብቐድሚኣ ጣሕሸም ሰምዐት። ተዳሎ ተመሓላሊፉ ብረት ተለጉሙ ኩሉ ኣብ ተጠንቀቐ ኮነ። “መን ኢኻ?” በለ ተረኛ ሞርድያ ዝነበረ ከራር ኣድም። “ነስር” መለሰ ሁመድ ዶሐን። ንተኹሲ ተዳልዮም ዝነበሩ “ነስር” ዝብል ቃል ሰሚዖም ተዛነዩ። ነስር ዓወት ማለትዮ። ሻቡ ሓንቲ ናይ ለይቲ ምስጢር’ያ ዝነበረቶም። ሓምድ ዓዋተ’ዩ ሻውዓይ ርእሱ ተጸንቢሩዎም። ሁመድ

ዶሐንን አድም አቡሐሊማን፡ ከሰላ በጸሐዊ ዝተመልሰ ግንድፍል፡ እቲ ፋሕ ንዝበሉ ዝእክብ ዝነበረ ሁመድ ኤራ፡ እድሪስ ማሕሙድን ሃዳል ሸላልን ምስ ተጸንበርዎም ቁጽሮም 17 ኮኑ። ውግእ ኣብናየት - 3 ታሕሳስ 1961 እተን ክልተ ጉድለ ምስ ተጠርነፋ መስርዕ ተጋደልቲ ተርኒዓ ፋሕ ፋሕ ክትብል ጀመረት። ሓድሽን ብዙሕን ድኣ ኣይኹንምበር፡ ብዘይካቲ ከራር አድም ዝኣካኸቦ፡ ካብዝን ካብትን እውን ዘጠራቐመቶ፡ መድሎ እንተ ረኺባ ንሓደ ንእሽቶ ግጥም ዝኸውን ጠያይት ዓጢቓ ነበረት ንዝረሓቐ ኣቕሪቡ ዘርኢ፡ ብዓይኒ ማዕዶ ንጸላኢ ዘለሊ ሚኒኮሎ ሰይድና ሱሌማን ምስ ገለ ብረት ዝሃቦም) እውን ነበራ። እዛ ብክልተ ውግእ ተመኩራ “ወይ ክብ ወይ ግብ” ኢሎም ዝተላዕሉ ውሑዳት ዝኣባላታ ጋንታ እምበኣር ከም እንደገና ተበራቢራ ንጸላኢ ትንዕ ክትብሎ ደንደነት። ኮለል ምባል ጸሊኣ፡ ንጸላኢ ዘሻቕል ስጉምቲ ንምውሳድ ሓንሒና፡ ንመቐጻዕቲ ድማ ናብ ጀርዲን ናይ ሓደ ከዋጃ ተበገሰት። ዋና እታ ኣብ ምብራቓዊ ሃይኮታ ኣብ ብእያይ እትርከብ ጀርዲን ብኣዲኡ ካብ ተምቤን ዝውለድ ዲመትሪ ሰደሪ ዝበሃል ግሪካዊ ወዲ ከረንዮ። ዲመትሪ መንግስቲ ኣጅኻ ትብሎ ስለዝነበረት ደፋር ዓማጺ እዩ ነይሩ። ኣብ ከባቢኡ ንዝነበሩ ገባር ዘጋፍዕ፡ ንበዓል ሓምድ ከቆናጽብን ከናሹን ዝውዕል፡ ኣብቲ ከባቢኡ ባዕሉ ንባዕሉ ሸይሙ ንእሽቶ ገዛኢ ኮይኑ መሬት ኣስፊሑ ንምግባት ለይትን መዓልትን ኣግራብ ይቐጥቁጥ፡ መን ኢኻ ዝብሎ ዘይብሉ መሬት ከም ድሌቱ ዘስፍሕ፡ ጋሽ ብጋሻ እትፈርሖ ሰብ ነበረ። ኣብ መጨረሻታ ግን ህዝቢ ምስ በዝሖ ናብ ሓምድ ጠርዐ። ሓምድ ቅድሚኪ ክሲ ንዲመትሪ ብኣካል ረኺቡ ግብሪ ንመን ትኸፍል ኢሉ ሓቲትዎ፡ ንኢትዮጵያ ኢሉ ምስ መለሰሉ “እዚ መሬት ናይ ኢትዮጵያ ስለ ዘይኮነ ካብ ሎሚ ንነጀው ግብሪ መሬት ንገድሊ ኤርትራ ክትከፍል ኣለኻ” በሎ። ዲመትሪ ግን ኣብ ክንዲ ዝኸፍል ኣብ እክይ መጋብሩ ሻደነ። ሽዑ ሓምድ “ሕደግ ዝሓዝካዮ መሬት ይኣክለካ፡ ኣግራብ ኣይተብርስ፡ ሰብ ኣይትበድል፡ ህዝቢ ዘይፈትዎ ስራሕ ኣይትሰራሕ” ኢሉ መጠንቀቕታ ጽሑፉ ለኣኸሉ። ንሱ ግን ኣይዓጀቦን። ኣብ ዝበጽሖ ክርእዮዮ ብማለት፡ ብዛዕባታ ደብዳቤ ንመንግስቲ ሓበረ። ሰብ-ስልጣን፡ “መን ግዲ እዩ’ቲ መንግስቲ፤ ንሕና’ምበር ሓምድ’ኮ ኣይኮነን። ሊቸንሳ ዝሃበትካ ኸኣ መንግስቲ ስለዝኾነት ልምዓትካ ቀጽል።” ዝብል መልሲ ሂቦም ስራሕ ቀጸለ። ዝያዳ ሻዲኑ ከኣ ከልካሊ ዘይብሉ ኣግራብ ቆጥቆጠ። እዚ “መን ከማይ” በሃሊ ጸዕዳ፡ ካብምቐጥቋጥ ኣግራብ ሓሊፉ’ውን ንሓምድ ይፍክረሉ ነበረ። “ኣነ ንሓምድ ክቐትሎ እኸእል’የ” ኢሉ መንግስቲ ክልተ ኣቡ-ተማንያ ዝበሃል ጠበናጁ ሂባቶ ነይራ ይበሃል። እዚ ኹሉ ንሓምድ በጺሕዎ እዩ። በዚ ድማ ንብጻቱ “ንዑናይ ናብቲ ጀርዲን” ኢልዎም ተበገሰ። ወርሒ ታሕሳስ 1961 ንመቐጻዕቲ፡ ሰዲቡ ድማ ንረጽሚ ጉዕዞ ናብ ጀርዲን ዲመትሪ ኮነ። ኣብ ጉዕዞ፡ ሓምድ ናይ አድም ኣኑር ኣቡ-ካምሳ፡ ነቲ ብጨመተ ተኹሲ ሓያል ዝነበረ ሓው-ስላስ ኣረከቦ። እንተኾነ ዲመትሪ ከረን ስለዝኸደ ኣብ ጀርዲን ኣይጸንሖን ንጀርዲኑ ግን

ከምዘይነበረት ገበየብኛ። ሓምድን ብጸቱን ብዙሕ ፋሳት ዝሓዙ ንሶትን አሰሊፎም፡ መጀመርታ ነታ ዲመትሪ ዘዕርፈላ ገዛ ላምባ ነስኒሶም ኣቃጸሉዋ። ትራክተርን ክልተ ሞተሪ ናይ ማይውን ናብ ሓሙኹሽቲ ቀየሩወን። እቶም ገባር ብፋስ፡ ኣብ ወሰናስን ዝጸንሑ ሸቃሎ ድማ ብትእዛዝ ሓምድ ብባዴላን ዛባን፡ ከምኡውን ሴፍ ዝነበሮ ብሴፍ ነቲ ባናና ቆራሪጸም ከምዘይነበረ ገበርዎ። ድሕሪኪ ሓምድ ነቶም ኣርብዓ ዝኾኑ ሰራሕተኛታት ኣኪቡ “ክንደይ’ዩ ደሞዝኩም?” ኢሉ ሓተቶም። ቦቲ ዝተሓተ ዝኸፈል 0.50 ሳንቲም ንመዓልቲ ምስ በልዎ ጉህዩ ርእሱ ብምሓዝ “ከመይ’ሉ ይኣኸለኩም፡ ንሰናቲም ኢልኩም ካብ ትድፍኡ ንሃገርኩም ዘይትቃለሱ” ኢሉዎም ተዓዘረ። ንጽባሒቲ፡ ጀምዓት ሓምድ ገባር ዝሃብዎም ጤል ሓሪዶም፡ ንምሳሕ እናተዳለዉ ዋርድዮ ብዙሓት ሰባት ናብኣቶም ገጸም ይመጹ ምንባርም ነገረ’ዎ፡ ኩሎም በብዝነበርዎ ናብ ዝበረኸ ቦታ ተጓዩዩ። ብኸልተ መኣዝን ናብ ክከላኸልሉ ዘኸእሎም ታባ ምስ ደየቡ ንውግእ ተዳሎ ኾነ። ሓምድን ሁመድ ኤራን ብሓደ ወገን፡ ካብኣም ፍንትት ኢሎም እድሪስ ማሕሙድን ግንድፍልን ቦቲ ካልእ ወገን ከኣ ከራር ኣድም ዝርከብዎም ጉጅለ። ምክትል ተለንተ (ዳሕራይ ኮሎንል) ዓባ እድሪስ፡ ፊልድ-ፎርስ መሪሑ ብማካይን ካብ ሃይኮታ ናብ ጀርዲን ዲመትሪ መጸ። ቀጺሉ ኣሰር በዓል ሓምድ ስዒቡ ኣብናይት ኣተወ። ገለ ካብቶም ወተሃደራት ካብ ክቱር ንዕቀት፡ ተረፍ ናይ’ቲ ብማዳ ክበስል ዝጸንሑም ስጋ ክበልዑ ሃረምረም ኢሎም ክመናጠሉ ከለዉ ሓምድ ተኩሱ ንኸልተ ተዓወተሎም። ቦቲ ፍጻመ ሓሪቕ ዝነደረ ሓደ ሻውሽ ንኸኣትዎም ጠኒኑ እናጎየየ ኸሎ፡ እድሪስ ማሕሙድ ተኩሱ ብርኩ ዘበጠ። ሻውሽ ተሰኒፉ ዓዕ ኢሉ ምስ ገዓረ፡ እቶም ካልኣት ሰንቢዶም ንድሕሪት ሃደሙ’ዎ ተኹሲ ዝግ በለ። ድሕሪ ቕሩብ ደቓይቕ ፊልድ-ፎርስ ከም እንደገና ተወዳዲቦም “ሓዞ! ሓዞ!” እናበሉ፡ ኣጋጣሚ ሓምድን ሁመድ ኤራን ናብ ዝነበርዎ ቦታ ጠኒኖም ኣተወ። ሓምድ ንሓይሊ ጸላኢ ገምጊሙ፡ ‘ኣንሳሕብ’ ዝበል ትእዛዝ ኣመሓላለፈ። ሁመድ ነቲ ትእዛዝ ኣይተቐበሎን፡ ሓሪቕ ተኹሲ ቀጸለ። ግን ኣይመከተን ኣቡ- ስታ ብረት ጠሊማቶ። ብረት ዓኪሳ ቂም ኢላ። ዘንጊ ገይሩ ክሹኸሹኳን ክተሃላለኸን ከሎ ብማዕዶ ዝረኣዩዎ ወተሃደራት ብዩማኑ ጸጋሙ ክኸብዎ ጀመሩ። ሓምድ ተዓዚቡዎም ብቋንቋ ብዳውየት፡ “ናካማ! ናካማ! (ግልጽ በል) ነቶም ብድሕሪኻ ዘለዉ በሎም! በሎም! ከኣ በሎ ንሁመድ። ሁመድ ግን ኣይከኣለን። ወተሃደራት፡ “ግደፍ ኣይትተኩስ ብህይወቱ ሓዞ! ሓዞ!” ኢሎም ምስ ቀረብዎ ነታ ብረት ኣብ እምኒ ኣጋጭዩ ሰበራ። ንሱ ካብ ነብሱ ፈልዩዎ ዘይፈልጥ ሴፍ መዘዘ። ወተሃደራት ከኣ ብህይወቱ ክዕትዕትዎ ደለዩ። ካብ ማዕጠቕ ካራ መዚዙ ነቲ ፈለማ ዝተጸግዕ ወተሃደር ወርወረሉ። ንዋራ ሰሓቶ። ተጠማሚትካ ደው ምስ ኮነ “ኣነ ፋርስ ሎም-መዓልቲ ክሳድ ሰብ ወሲደ ክመውት’የ!” ኢሉ ፈሰረ። ኣብ መወዳእታ ግን ሓደ ፖሊስ ብድሕሪኡ መጸኡ ብእምኒ ፈጊእዎ፡ ጽሩውርው ኢሉዎ ራዕ ኢሉ ምስ ወደቕ ሃለዋቱ ዘጥፍኦ ዝመሰሎም ሰለስተ ወተሃደራት፡ ንኸጎብጥዎ ህሩግ

ምስ በሉ ንሓደ ካብኣቶም ብጫፍ ብልሒ ናይ ሴፍ ወጊኡ ኣቐሰሎ። ብድድ ኢሉ ግን ኣየምለጠን። ኣንጻር ጸላኢ ትሃኑ ከየውጽኦ፡ ኣብ ሰውራ ነዊሕ ከየገልገለ፡ ኣብ ኢድ ጸላኢ ወዲቐ ተቐፊዱ ሃይኮታ ኣተወ። ሁመድ ኤራ ንልዕሊ ሓሙሽተ ዓመት ዝኣክል ኣብ ኣስመራ ምስ ተኣስረ ንሞት ፈሪዶሞ ኣብ 1966 ናብ ባረንቱ ኣምጺኦም ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ሓኒቕም ዝቐተልዎ ሓርበኛዮ። ናይ ሎሚ ዓመት ባሕቲ መስከረም፡ መበል 60 ዓመት ምጅማር ዕጥቃዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ንናጽነት እንዝክረላ እያ። ብኣጋጣሚ እዚ ዕዞዝ ዝኸሪ፡ ጋዜጣ ሓዳስ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ “ኣልማዛዊ እዮቤልዩ” ዝብል ዓቢ ኣርእስቲ፡ ኣብ ቀዳሞት ዓመታት ብረታዊ ቃልሲ ዝነበረ ሃዋህው ዘዘኻኸር ጽሑፍ ተቐርብ ኣላ። ጸሓፊ ነዚጽሑፍዚ ኣብ ምድላው፡ ንመጽሓፍ ታሪኽ ህይወት ሓምድ እድሪስ ዓዋተ - ብሃይለስላሴ ወልዱ እዩ ተወኪሱ።